

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

ОЛАШИН Марина Миколаївна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Львівської комерційної академії

УДК 343.9

Экономическая преступность является одной из самых распространенных видов преступности не только в Украине, но и в мире, и поэтому требует особого исследования. В данной статье сделана попытка определить основные факторы экономической преступности, причины ее распространения и возможные пути предупреждения и преодоления такого вида преступности.

Ключевые слова: рыночная экономика, теневая деятельность, экономическая преступность, коррупция.

У статті розкрито: проблемні питання сучасного стану протидії економічним злочинам, причини поширення останніх, а також запропоновано можливі варіанти їх усунення.

Постановка проблеми: перехід України до ринкової економіки, розвиток підприємництва, захоочення конкуренції, розширення зовнішньої торгівлі сприяли створенню нових підходів для злочинної діяльності у сфері економіки. У даному виді злочинів з'являються більш складні та віртуозні способи вчинення, підвищується їх суспільна небезпечність. І, як результат, за ступенем безпечності та поширеності, зокрема, однією з основних є економічна злочинність, яка поширилась на всі галузі господарювання, сформувавши сферу тіньової економіки. Падіння обсягів виробництва призвело до зростання безробіття з притаманним їй катастрофічним зниженням рівня життя

населення. Нездатність держави створити необхідну кількість робочих місць для праці стала очевидним фактом. Відсутня також дійова й реальна соціальна програма допомоги безробітним. Тому закономірними й природними стали спроби різних верств населення, що залишилися без засобів для існування, знайти тіньову нішу в нових економічних реаліях. Саме тому, на нашу думку, обрана тема дослідження є надзвичайно актуальною на сьогоднішній день і потребує детального дослідження.

Стан дослідження: детальні дослідження економічної злочинності здійснили такі зарубіжні вчені, як Ньюмен (1958); Манхейм (1965), Едельхертц (1970), Клиnard (1979), Г. Кайзер (1980), Тидеман (1984), М. Шнайдер (1987) та інші. Засновником теорії економічної злочинності вважають американського кримінолога Е. Сатерленда, який у 1939 році ввів поняття «білокомірцева» злочинність, що мало на увазі незаконну діяльність корпорацій, передусім їх менеджерів.

Серед українських вчених до дослідження цього аспекту звертались такі вчені, як Л. В. Бертовський, В. Т. Білоус, А. Ф. Волобуєв, О. Г. Кельман, А. Г. Корчагін, Г. А. Матусовський, В. А. Образцов, П. С. Яні та ін.

Тіньова підприємницька діяльність на «чорних» ринках була розглянута у працях Л. Паолі, П. Рубіна, Дж. М. Бюкенена, П. Рейтера та ін.

Основний виклад матеріалу. На початку ХХ століття важливим чинником виробництва була власність і, відповідно, економічна злочинність вважалась як протиправні посягання на неї. У колишньому СРСР відносно масового характеру економічна злочинність набула в період «застою» (70-80 роки). Грубі порушення розподільчих відносин, зокрема, призвели до того, що в СРСР почався стихійний поділ, поступово переростаючий у кримінально-організований процес перерозподілу національного багатства та перехід його у приватну власність, у більшості випадків шляхом незаконного заволодіння таким майном. Після розпаду СРСР, у 1991 році, адміністративний контроль фактично зник, а різноманітні форми економічного контролю (фінансовий, валютний, податковий, митний) почали з'являтися в Україні лише у 1995 році [8, 7].

Економічна злочинність іноді ототожнюється з «бізнес-злочинністю», «злочинністю у сфері бізнесу», «злочинністю у сфері господарської діяльності», «білокомірцевою злочинністю». Будь-яка з названих дефініцій не дає чіткого уявлення про предмет дослідження.

Наприклад, наркобізнес, безсумнівно, є видом бізнес-злочинності, але навряд чи правильно вважати його різновидом економічної злочинності. Корупція виступає елементом білокомірцевої злочинності, але спірно віднесення її до злочинності економічної. При цьому у дослідника залишається достатньо широке поле для суб'єктивного аналізу і, відповідно, віднесення тих чи інших кримінальних правопорушень до категорії економічних.

Економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів і осіб, які їх вчинили, у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, головним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів та послуг [4, 133].

Головними особливостями економічних злочинів є: 1) маскуваність під законну економічну діяльність; 2) вміння злочинців пристосовуватись до нових форм і методів підприємницької діяльності; 3) досконале володіння ринковою ситуацією; 4) використан-

ня прогалин чинного законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність [4, с.139].

Причини вчинення корисливих злочинів у сфері економіки носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Економічні відносини, їх суперечливість і негативний характер породжують злочинність у цілому.

Кримінологічні дослідження показують, що входження в ринкову економіку породило серйозне протиріччя між засобом виробництва, що укладається, і організаційно-господарськими рішеннями, які реалізують основні напрямки економічної політики. [7, с. 36]

Умовно обставини, що сприяють відносній поширеності і живучості антисоціального економічного поведіння можна розподілити на 2 групи:

- організаційно-господарські;
- соціально-психологічні.

Перша група охоплює такі найбільш істотні обставини, як витрати економічної політики, недоліки чинної системи контролю; відставання правотворчої діяльності від потреб господарської практики й ін. У безпосередньому зв'язку із конкретними діями частіше інших знаходяться такі обставини як: недоліки системи обліку і звітності, поточного контролю з боку керівника, зневага до вимог по підбору осіб на ревізорські і матеріально відповідальні посади.

Друга група обставин пов'язана з недоліками правовиховної роботи, із загальною невідповідністю населення й, особливо, середньої управлінської ланки до рішення складних економічних завдань на основі нової економічної ідеології, обумовлюється нерозривністю демократичних традицій саморегуляції суспільних процесів в економіці та ін.

Ступінь впливу вищезазначених обставин на рівень і динаміку економічної злочинності неоднакова. Відсутність цілісної концепції запобігання негативних наслідків при витісненні адміністративних методів, переважно економічними, опосередковано впливає на створення атмосфери зниженої вимогливості до небажаного для суспільства форм поведіння. Обидві групи обставин переплітаються, створюючи загальний несприятливий фон в економіці [10, 2].

Самостійне значення мають механізм ціноутворення, податкової політики, що на шкоду моральним уявленням про сумлінну висококваліфіковану працю як джерело добробуту, сприяють створенню найбільш сприятливого режиму для авантюристів, що маніпулюють різницею в ціні і отримують надмірні прибутки в умовах перехідного періоду.

З метою попередження вчинення економічних злочинів та недопущення настання невідворотних наслідків, які можуть настати у разі вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, важливим фактором є застосування відповідних стримуючих факторів, зокрема, запобіжних заходів. Важливе значення, зокрема, мають такі запобіжні заходи, як:

- економічні;
- організаційні;
- технічні;
- правові;
- виховні.

Ступінь їх застосування залежить конкретно від кожної ситуації окремо.

До 70% злочинів у сфері економіки залишаються не виявленими, особливо розкрадання, доведення до банкрутства, доведення банку до банкрутства, умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок небезпечної продукції та ін.

До складу інших негативних факторів, що обумовлюють зазначені тенденції в динаміці зростання рівня економічної злочинності, належать:

а) втрата в цілому організуючого впливу держави на функціонування системи запобігання злочинності у нових соціально-економічних умовах ринкової трансформації суспільства, недоліки державного регулювання управління системою запобігання злочинності у сфері господарської діяльності;

б) наявність у певних випадках кримінальних зв'язків між службовими особами суб'єктів господарської діяльності і службовими особами органів державної влади та управління;

в) недоліки чинного законодавства, яке не забезпечує повною мірою потреб перехідного періоду розвитку суспільства, характеризується значною множинністю норма-

тивних актів і протиріччями між ними;

г) суттєві недоліки в роботі правоохоронних і контролюючих органів щодо протидії злочинності у сфері господарювання, недостатність профілактичного напряму діяльності;

д) недостатня наукова розробка актуальних проблем протидії злочинам у сфері господарської діяльності [9, с. 18].

Переважно причинами нелегального виробництва товарів є небажання підприємців платити податки, сплачувати високу ціну транзакцій, нести видатки на дотримання техніки безпеки, екологічних вимог. На думку П. Рубіна, значна частка кримінальної комерційної діяльності має, як правило, неорганізований характер. Він вважає, що нелегальний статус не сприяє, а, навпаки, створює труднощі для виникнення великих незаконних підприємств. Підприємці – «тіньовими» прагнуть мінімізувати ризик, пов'язаний з протизаконною діяльністю та можливістю бути притягненими до відповідальності, що може призвести до конфіскації майна чи переходу частки ринку до рук інших «тіньовиків». Ці побоювання обмежують можливість виробничої інтеграції.

Чинниками, що стримують розвиток організованої тіньової підприємницької діяльності, є проблеми, пов'язані з невиконанням умов договорів, які укладаються на тіньових ринках. Через те, що у тіньовому бізнесі багато угод укладаються на основі усних домовленостей, органам державної влади важко визначити обсяг тіньового бізнесу та правильно обрати засоби впливу на його учасників. Згідно з підходом Г. Беккера, від дій злочинців залежить пропозиція злочинів, від дій споживачів незаконно виготовлених і реалізованих товарів – попит на злочини, а заходи правового виявлення і покарання вважають своєрідним регулюванням цього «ринку» [4, с. 141].

Як свідчить аналіз судової практики, до реалізації злочинних схем залучаються працівники банків, юридичних компаній, корумповані службовці органів влади і управління, що є надзвичайно небезпечним і підсилює могутність злочинних формувань у даній сфері [3, с. 174].

Проте, варто відмітити, що й організація роботи щодо попередження легалізації доходів та майна, здобутих злочинним шляхом, залишається ще не на відповідному рівні та потребує подальшого законодавчого удосконалення. На ефективність роботи щодо протидії поширенню економічних злочинів негативно впливає також низка проблем, яка потребує вирішення. Це, зокрема, підвищення професійного рівня співробітників правоохоронних органів, які ведуть боротьбу зі згаданим видом злочинів [6, с.39].

У науці кримінології визначають два види проблем, пов'язаних з боротьбою з економічною злочинністю. З одного боку, бізнес сам потребує захисту як від злочинних посягань, так і від не завжди легкої (з правової та економічної точок зору) діяльності державних інститутів, з іншого боку, - держава, суспільство в цілому і окремі громадяни потребують захисту від бізнесу як неефективного, так і від криміналізованого. Затягування у вирішення такої ситуації призводить до того, що сам стан економічної діяльності, її ефективність, способи здійснення та правового регулювання починають загрожувати економічній та національній безпеці країни.

З урахуванням перелічених обставин можна зробити висновок, що найважливішого значення для попередження названого виду злочинної поведінки набувають заходи загальносоціального попередження. Вони мають бути спрямовані на: а) чітке визначення функцій держави в регулюванні економічних відносин; б) формування її економіко-правової політики; в) розподілу повноважень між центральними й місцевими органами в регулюванні економічних процесів; г) створення відповідних умов для належної правової поведінки суб'єктів економічної діяльності; д) забезпечення рівного правового захисту державного й недержавного секторів економіки; е) створення такої ринкової інфраструктури, яка забезпечила б однакові можливості для реалізації творчого потенціалу різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності; и) налагодження демократичних принципів контролю за діяльністю підприємницьких структур тощо [5, с. 47].

Також, на нашу думку, кожен вид економічного злочину потребує окремого підходу і підбору індивідуальних засобів протидії.

Висновки: Рівень злочинності у сфері економіки став загрожувати національній безпеці України, існуванню українського суспільства, і ця проблема перетворилася із загальносоціальною на політичну. Динаміка розвитку цієї злочинності виявляє з року в рік неухильну загальну тенденцію до зростання. Характер динаміки (тенденції) свідчить про зростання соціальної небезпеки й заподіяної шкоди окремими злочинцями чи злочинними угрупованнями.

У структурі економічної злочинності за розміром заподіяної шкоди домінують злочини в банківській сфері, у сфері міжнародних економічних відносин. Офіційна статистична картина економічної злочинності не відтворює загальних процесів, які в ній відбуваються, внаслідок її значної неповноти. Відшкодування збитків державі за результатами діяльності правоохоронних органів по викриттю цих злочинів ні в якій мірі не компенсує витрати на їх утримання.

Причини неухильного зростання злочинів у сфері економіки обумовлені перш за все глобальною соціально-економічною й політичною кризою в державі, тому організація ефективної системи протидії економічній злочинності можлива тільки на основі єдності загально соціальних, соціально-кримінологічних і кримінально-правових заходів.

Література

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України , 1996, № 30, ст. 141- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001,- № 25-26, ст.131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Глущенко В. В. Економічна злочинність , прийоми приховування і методи її виявлення. / В.В. Глущенко //Вісті Кримінологічної асоціації України .-2004.-Вип 1.-Х: В-цтво Харк. нац. ун-ту внутр. Справ.- с.173-175

АНОТАЦІЯ

Економічна злочинність є однією з найпоширеніших видів злочинності не тільки в Україні, але і у світі, і тому потребує особливого дослідження. У даній статті зроблено спробу визначити основні чинники економічної злочинності, причини її поширення та можливі шляхи попередження і подолання такого виду злочинності.

SUMMARY

Economic crime is one of the most common types of crime not only in Ukraine but in the world and therefore requires special study. This article attempts to identify the main factors of economic crime, the causes of its spread and possible ways of preventing and overcoming this type of crime.

4. Кельман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття / О. Г. Кельман // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 55. – С. 133 – 141

5. Камлик М. Напрями протидії корупції в Україні / М. Камлик // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/akmf/org/wbook>

6. Кравченко Ю.Ф. Роль органів внутрішніх справ України у боротьбі зі злочинністю у сфері економіки. / Ю.Ф. Кравченко // Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 15-16 грудня 1998 р. – Х.: 1999. – С. 39.

7. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Х. Матусовский/ – Х. : Консум, 1999. – 480 с.

8. Образцов В. А. Организована злочинність в Україні. / В.А. Образцов / – К., 1999. – С. 7.

9. Протидія економічній злочинності / За ред. П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика та ін. // – Х., 2006 – 568 с.

10. Яцьків І. Деякі проблеми протидії корупції / І. Яцьків // Підприємство, господарство і право. - № 1. - 2009